

lat, és lapozunk a szerző címszóhoz, ahová akkor is eljuthatunk, ha az írónál kerestünk volna valamit. Az még önmagában semmi esetre sem bizarre, ha a szótár logikája szerint a „szerző” és az „író” szavak szinonimák. Vagy gyanakodjunk, hogy a tanlexikon egyáltalán nem szembesült azzal a kérdéssel: *mi a szerző?* Ha azonban nem voltunk elég szerencsések, és elrágtuk magunkat a 419. oldalig, akkor már bizonyos nem érvényesíthetjük a jóindulat hermeneutikáját. Egy illúzióval kevesebb. Persze, akinek ekkor még volt. Tehát: „Poétikailag a szerző – a költő, elbeszélő, narrátor értelemben – az irodalmi alkotásban az író (egy- vagy első személyben, esetleg második v. harmadik személyben) közvetlenül az olvasóhoz intézett közlése.” Ha esetleg valaki nem értené ezt a világos és tárgyyszerű, sablonokat és tudálékosságot kerülő megfogalmazást, azt megnyugtathatom: nincs egyedül. Félreértés ne essék: pontosan idéztem. Azonban ne álljunk meg itt, a folytatás is fi-

gyelmet érdemel: „A lírában a szerző nézőpontja – amellyel az olvasó azonosul – többféle grammatikai formában valósulhat meg. Legismertebb az »alanyi költő« egyes szám első személyű, vallomásos előadása, de gyakori az önmegszólító (tegező) verstípus és az önmagáról harmadik személyben szóló forma is. *József Attilánál* mindegyikre sok példa található: »Költő vagyok...«; »...én túlépek a mai kocsmán...«; »Légy fegyelmeztett!«; »A költő ajkán csörömpöl a szó...« stb.” Ez az a pillanat, amikor a recenzens ajkán is elakad a szó. Nincs több kérdésem. Illetve, azért egy talán még volna. Mi a szerző?

Bárdos László–Szabó B. István–Vasy Géza: *Irodalmi fogalmak kisszótára*. Tanlexikon. Korona Kiadó, Bp. 1996.

Hansági Ágnes

„Végtelen Történet”

Erkölcstilozófiai kérdések Michael Ende gyerekkönyveiben

„Már önmagában az, hogy valaki morálról írhat, a szerencse különös ajándéka.”
Heller Ágnes

Erkölcsti üzeneteket keresek századvégünk gyerekkönyveiben. Kérdéscsoportokat, válaszokat. Kutatom, hogy mi maradt meg az ősi mesemorálból – vagy miképp módosult. Érvényes maradt-e az adok-kapok reciprocitása? Megingott-e a mesében feltételezett erkölcsi világtrend? Működik-e sors és érdem kongruenciája? Jelen vannak-e a mai morálfilozófiák orientatív elvei és alapkérdései? Mi az erény és mi a véték a mai gyerekkönyvben?

A címet Michael Ende világhírű gyerekkönyvétől kölcsönöztem. Egyszerre több okom is volt erre. Alapjában véve minden történetünk „végtelen”. Mindig a „folyt. köv.” varázsa ejt rabul bennünket. A tudomány világában sincs másképp. Úgy keressük kérdéseinkre a válaszokat, mint *A Végtelen Történet* hőse a maga valódi vágyát: úttévesztésekkel, kitérőkkel, kerülőkkel és szüntelenül visszatekintve, mert mindennek van előtte és utána. A morál és a gyerekkönyvek történetének sem lehet csupán egyetlen részletét megragadni. A végtelenség na-

gyon hamar megérint bennünket. A modern mesék is őrzik az emberiség emlékezetét. Ősi motívumok, mítoszok rejtőznek bennük és az ősi mesemorál törvényei. – De egyéb okból is történt a címkölcsönzés. A századvég gyerekkönyveinek rengetegéből *A Végtelen Történet* írójának műveire esett a választásom. Azért, mert a szerző tetőtől talpig morális lény. És azért, mert izig-vérig a mi századvégünk írója. Az is befolyásolt, hogy művei mesészerű történetek (mesék, meseregények, szimbolikus elbeszélések), így a mesemorál maradársága vagy módosulása könnyedén

vizsgálható bennük. Az anyag természetes módon kínálja ennek lehetőségét. Bizonyára hatással volt rám az is, hogy Ende életműve nemrég lezárult. A válaszait nem módosítják már további művek. A kérdései nem évülnek el. Ami a mondandójából a legfontosabb, az a halál fénytörésében szinte kiragyog. Utolsó műveinek üzeneteit úgy olvassuk, mint a palackpostát. Ende hitt az antropozófiában, a reinkarnációban. Remélte, hogy valamiképpen folytathatja földi életét. Eljárszom a gondolatokkal, hogy mostanában a Végtelen Történet fantáziaországának csodálatos mezőin jár, vagy utolsó meséjének hőisével együtt ő is átlépte a menny kapuját, és ott mesél tovább. Mégpedig a költők emelkedett szavaival, amelyeket az angyalok is megértenek, és amelyekből megtanulják, milyen nyomorúságos és nagyszerű, milyen szomorú és mulatságos dolog embernek lenni. „Lehet, hogy a jó Isten is eljön olykor, hogy meghallgassa... Ám senki sem tudja biztosan.”

Világhírűnek mondtam *A Végtelen Történet* című gyerekkönyvet. Az is. A szerzőt néhány mondattal itt és most mégiscsak be kell mutatnom. Ki volt tehát Michael Ende?

Német író, színész, rendező, librettista, aki 1929 és 1995 között élt. Apja *Edgar Ende* szürrealista festő, akinek műveit annak idején a náci betiltották. Fiát a sötét harmincas években Waldorf-iskolában neveltette. Az ifjú Ende nem náci eszméken, hanem *Rudolf Steiner* antropozófiáján nevelkedett. Tizenhat évesen megtagadta a katonai szolgálatot. Felnőttként elvagyódott hazájából, és többnyire Dél-Olaszországban élt. Az írói siker a hatvanas évektől szegődött nyomába a Jim Knopf-történetekkel. A világsiker a *Momo* (1973) megjelenésével köszöntött rá, *A Végtelen Történet* (1979) csak tetőzte ezt. Mindkét könyv sikerét film is egyengette, amelyek hozzánk is eljutottak. Magyarul minden fontosabb műve megjelent. Utolsó meséit (*A varázslóiskola és egyéb történetek*) már a halála után vehettük kézbe, az 1997-es esztendőben, utolsó előtti könyvét (*Tükör a tükörben*, 1995) még életében.

Ahogy mondják, Endével elment közülünk az utolsó romantikus. Lehet, hogy így is van. Amúgy egyébként a nagy mesemondók is kieszőfélben annak. Ende romantikus volt az

alkata, az érzésvilága, az értékrendje és az írói eszközei szerint is. Hitte, hogy a világ minden dolga mesésíthető; hogy az álom és képzelet fontosabb lehet a valóságnál; hogy a művészet aranyalapja a mítosz. Hitt mindent, amit régésrég a romantikusok. Azt is, hogy a pénz nem boldogít. Azt már nem, hogy a világban erkölcsi rend uralkodik. Azt se, hogy a szenvedésünkért kárpótlás jár. – A mítoszokba, legendákba vetett hite tán még az övéknél is nagyobb volt, és egyre inkább elhatalmasodott. A *Momóban* még áttetszően szépek és beszédesek a mitikus szimbólumok, *A Végtelen Történetben* már gyakorta nehezekek. Indáznak, burjánzanak – néha öncélúan is. Az író labirintusba került, nekünk meg nincs a kezünkben Ariadné fonala, hogy minden titkai nyomába szegődjünk. Talán türelmünk sincs hozzá.

Ende romantikusabb a romantikusoknál, mégis izig-vérig a mi századvégünk írója. Nemcsak nekünk mesélt, de rólunk is. A *Momóban* mesévé oldotta az elidegenedés rémületét; *A Végtelen Történetben* bemutatta, hogy miközben a fogyasztói társadalom tucatvágyait hajszoljuk, semmivé leszünk, elvesztjük magunkat; egy mesés gyerekkrimiben arról beszél, hogy meg kellene mentenünk a pusztulásra ítélt világot. Az ő librettó-átiratában a *Varázsfuvola* Papagenója az elpusztult, szennyezett erdőket siratja. Ende a lét egészével törődő író.

Műveinek többsége gyerekkönyv. De ahogy mondjuk, „dupla fedelűek”. Az ilyen könyveket a gyerek élvezzi, a felnőtt érti. A tulajdonjogon meg nincs mit vitakozni. A modern mesék és meseregények körében különösen sok ilyen „dupla fedelű” akad. Történeteik, üzeneteik példázatosak, többértelműek, sokszólamúak. A gyerek persze csak az egyik szótartalmat hallja. Töröl, egyszerűsít, összevon, mint minden befogadó, csak nagyobb mértékben. És másképp tölti ki a történet „üres helyeit”, mint a felnőtt. A morális üzenetekre akkor érzékeny, ha nem leckeszerűek, ha történetbe, figurába rejti őket az író, ha meglepvenednek.

Ende fényévekre van a gyermekirodalomnak attól a sodrától, amely a gyermekkönyvet erkölcsi példatárnak tekintí. Ennek az irodalomnak a könyveiben engedelmes mintagyerekek teszik a jót, és vásott kölykök bosszantják mindenki okulására a világot. A felnőtt pe-

dig arra jó, hogy példakép legyen. Még napjainkban is felüti a fejét egy-egy ilyen történet, bár alapjában véve az ún. „bezzeg-irodalomnak” egyszer s mindenkorra befellegzett. – De ugyanilyen távol esik ennek az ellenkezőjétől is. Pedig az ún. antiautoriter-hullám legnagyobb sikerei idején születnek legjelentősebb művei: a *Momo*, a *Végtelen Történet*. Ez az áramlat valóságos földcsuszamlást jelentett az ifjúsági prózában. Az ösztinteség jegyében

megingatta a felnőttvilág tekintélyét. Tematikai motívumok tűntek el nyomtalanul, az olyanféle klisék, mint a makulátlan felnőtt és a vásott kölyök. Támadt ebből megújulás, és voltak vadhajtásai az irányzatnak. Mindenesetre eltűntek a szentenciák. – Ahogy a felnőtt tekintélyét szentesítő gyermekirodalom is német földön született, a tekintély trónfosztása is ugyanitt történt meg, de Ende nélkül. Hidegen hagyták a divatos klisék.

Ende elsősorban az ősi mesemorálhoz kötődik. Nem hisz benne maradéktalanul. Azt is mondhatnám, hogy megszüntetve megőrzi. Nem feltételezi,

hogy világunkban erkölcsi rend uralkodik. Ebből adódnak az ősi mesemorál módosulásai. – A mesék, mítoszok világképe Endében az antropozófia elképzeléseivel találkozik. Szerencsés, sőt természetes ez a találkozás, hiszen mindkét világkép feltételez egy érzelmeink felletti világot is. Ami a mesében átváltozás, újjászületés, halhatatlanság, az az antropozófiában reinkarnáció. A Rudolf Steiner-féle gondolkodásmódot a keleti filozófiák is átjárják. Ende kontemplatív, távolságot tartó, szemlélődő magatartásában vannak leginkább jelen. „... bármit látsz is, nem szabad beleavatkozni” – mondják a *Végtelen Történetben*

Átráskónak, amikor átveszi a hatalom jelét, az Aurint. „Csak keresned és kérdezned szabad, ítélned azonban, az egyéni ítéleted szerint nem.” Ez a fajta magatartás néha *erkölcsi relativizmushoz* is vezet, de ez Ende mondandóinak sohasem a végkicsengése. A történet egészét illetően úgymond „útközben” hangzanak el ilyesfélék: „Legyen minden mindegy a számodra, a gonosz és a jó, a szép és a csúnya, a balga és a bölcs, éppúgy, mint ahogy a Kislány

Királynő számára is mindegy.” Az efféle mondatoknak végül is nincs üzenetértékük. Napnál világosabb, hogy Ende miféle értékeket preferál.

Adok-kapok. (A mesemorál és módosulásai)

A mesemorál alap-törvénye, hogy „jó tett helyébe jót várj!” Az adok-kapok reciprocitását Ende nem szakítja meg. De a törvény nem érvényesül mechanikusan. – *Nincs változás abban, hogy a jót jóval illik viszonzni. A rosszért rossz jár, de nem muszáj visszafizetni.* – Ende utolsó meséinek egyikében (I. *A varázslóiskola* c. kötetben!)

Az ilyen könyveket a gyerek élvezi, a felnőtt érti. A tulajdonjogon meg nincs mit vitatkozni. A modern mesék és meseregények körében különösen sok ilyen „dupla fedelű” akad. Történeteik, üzeneteik példázatosak, többértelműek, sokszólamúak. A gyerek persze csak az egyik szólamot hallja. Töröl, egyszerűsít, összevon, mint minden befogadó, csak nagyobb mértékben. És másképp tölti ki a történet „üres helyeit”, mint a felnőtt. A morális üzenetekre akkor érzékeny, ha nem leckeszerűek, ha történetbe, figurába rejti őket az író, ha meglevenednek.

Ormótlan Ottokár, az orrszarvú hírből sem ismeri, hogy mi a jóság. Folytonosan gyanakszik, s csak önmagában bíz. Végül is rá kell döbennie, hogy önmagánál nincs veszélyesebb ellensége. („A veszély benned magadban rejlik, és ezért nehéz tőle megvédeni téged.” – mondják a *Végtelen Történetben* is) Ormótlan Ottokár végül menekül önmaga elől. Kibújik a páncéljából, bőréből. Pedig az erdőben szobra áll már. Persze, ellensége ő mindenkinek. Egyikük azt javasolja, verjék laposra. „Mindnyájan egy ellen. Alantas” – tiltakoznak a többiek „erkölcsi szempontból!” és az „állati méltóság” nevében. A vaddisznó ötlete, hogy Ormótlannal a

saját módszere szerint kell elbánni. „Nem óhajtok ilyen mélyre süllyedni” – mondja az elefánt. El szeretné neki magyarázni, hogy aki gyanakvó, az milyen boldogtalan. Bele se kezdenek. Gyanakodna, hogy nem mondnak igazat. Végül könnypárás szemmel inkább elköltöznek az erdőből. *A rosszat inkább elszerveedik, mint teszik. Ez már nem a népmese morálja, ez már keresztényi dolog. Az is, hogy erény a rosszat jóval viszonzni.* Mégpedig azzal az emelkedettséggel, ahogy ezt mesehőse, Füligráncos Filemon, az elefánt teszi. Neki csak „nagy és szép” gondolatai vannak. Néha éveken át foglalkoztatja egy-egy nagyszabású gondolat. Maga a jószág. Mit bánja, hogy körülötte tobzódnak az ostobák! A legyek például arra szövetkeznek, hogy elsötétítik a napot, hogy legyőzik a krokodilt, az orrszarvút és Filemont. Ő meg arra gondol, hogy Hold. Meg arra, hogy Virág. (A Hold az újjászületés, a Virág a mindenség: föld, ég, víz, fény.) Vihar idején, Füligráncos Filemon oszlopos lábai között menedékre találnak az ostobák, a gyűlölködők.

Az adok-kapok reciprocitása néha megsérül, de ilyenkor valamiféle vétek az ok, ahogy a *Tükör a tükörben* című kötetben a szárnyas fiú története mutatja. – A fiú elvágyódik a maga világából, ahogy elvágyódott Ende is. A fiúnak szárnya van. Szabadulhatna. De túl nagy a kísértés a jóra. Hagyja, hogy mindenki belekapaszkodjon: a féllábú koldus, három gyerekével a rongyos anya, válogatott szerencsétlenek hada. A fiú túlbuzgó. Mértéket téveszt az irgalomban. Bűnös. A próba az lett volna, hogy nemet mondjon. Álom teremtette szárnya lehull, s örökre ott reked a labirintusvárosban. – Ende már nem feltételezi, hogy a világban erkölcsi rend uralkodik. Azt sem, hogy sors és érdem kongruenciája működik. *A mese hősének szenvedései sohasem esnek meg hiába. Ende világában ez már előfordul.*

A *Santa Cruzba vezető hosszú út* szimbolikus történetének hőse hiába győzi le a tomyosuló akadályokat, mire Santa Cruzba ér, üres a város. *A Végtelen Történetben* Átráskó az igazi hős. Ő küzd, ő szenved. Ő a bátor, a rendíthetetlen, mégis Barnabás ér célba, övé a győzelem. Pedig ő csak nevet ad a Kislány Királynőnek. – És hol a boldogság Ende meséiben? Amióta világ a világ, a mesében az a hősök jutalma, hogy „boldogan éltek, amíg meg nem

haltak”. Az ősi népmese sose kérdez rá erre a boldogságra. *Móricz Zsigmond* egy népmese-feldolgozásában megpróbálta (*A halhatatlanságra vágyó királyfi*). Boldogságra ítélt hőse unatkozik. Puliszkát enne, munkálkodna. – Ende nem ígér boldogságot. A boldogságról a romantikusok módján beszél. Rokon a francia *Saint-Exupéryvel* is. A boldogság a szívünk templomában lakik, ahol idővirágok nyílnak – olvassuk ki a *Momoból*. De a boldogság hamis madarával szemben előnyben részesíti a szeretetet, a barátságot, mint *A kis herceg* írója.

A Végtelen Történet hőse a szeretni tudás örömeiben fedezi fel a maga valódi vágyát. Ami kincs egy mai kamasz számára, nem teszi boldoggá. „Volt villanyvasútja, sok vitamintablettája, 53 könyve, aranyhőrcsőge, akvárium a édesvízi halakkal, kis fényképezőgépe, hat darab rugós zsebkése és még egy csomó egyebe. De mindez alapijában véve nem sokat jelentett neki” – olvassuk Bux Barnabásról.

A varázslóiskola című kötet egyik meséjében egy kismackó útnak indul. Nem szerencsét próbálni, nem boldogságot keresni. Hősünk az élet értelmét szeretné megtalálni. Egy tucat állattal találkozik, egy tucat választ kap. A hatyú szerint életünk értelme a szépség; a tyúk szerint az, hogy tojjunk; az egér szerint az, hogy ravaszkodással minél több szalonnát gyűjtünk a családnak; a gyík szerint, hogy napozunk. A méhecske nem ér rá válaszolni a dolgotól. S hogy mire jut a kismackó? Azért vagyunk a világon, hogy szeressünk valakit és törődjünk másokkal. Máris a modern morálfilozófiák univerzális, orientatív elvénél vagyunk.

„Törődj más emberi lényekkel!”

Ha valaki önmagában is megtestesíti ezt az elvet, az Ende világhírű hőse, *Momo*. De példaként a morálfilozófiákban inkább a görög drámák hőseit szoktuk emlegetni, nem egy gyerek-könyv-figurát. Pedig *Momo* akkor sem esik a szemünkben, ha az elv konkretizációjába fogunk. *Momo* az, aki tekintettel van mások sebezhetőségére. Nem vet meg senkit, nem nevet ki senkit, nem közömbös senki iránt, csak ha morálisan indokolt. Kifejezi szeretetét, rokonszenvét, megbecsülését. Segít, ha másnak szüksége van rá, abban is, hogy a másik

megőrizhesse az igazi arcát. Tudja, hol a választóvonal a mások ügyeibe való beavatkozás és a közömbösség között.

Hogy ki Momo? Momo egy furcsa kislány, aki egy szál virággal és egy teknőc segítségével megmenti az elszürkült világot. A valóság Ende minden művében beteg, mégpedig morálisan. És elszürkült! Barnabásról olvassuk *A Végtelen Történetben*: „Soha nem akarta elfogadni, hogy az életnek annyira szürkének és közömbösnek kell lennie, annyira titkok és csodák híján valónak, mint ahogy azok az emberek vélekednek, akik egyre azt hajtogatják: ilyen az élet!” Azt a bizonyos választóvonalat Momo is, Barnabás is a világ megmentéséért lépik át. A Gottkindmythos elevenedik meg. Mind a ketten gyermekmegváltók. De kettőjük közül mégiscsak Momo az, aki a „Törődj más emberi lényekkel!” univerzális, erkölcsi elvét megtestesíti. Tulajdonképpen szimbólum. Olyan furcsa jövevény ezen a földön, mint a kis herceg, nem bolygóról jön. Őt mintha a réges-régi időkből felejtették volna itt. Kicsi, sovány, borzas, bő férfikabátot hord és hozzá rongyokból varrt hosszú szoknyát. Ha ragyogó szemeivel ránk nem pillant, riasztóan is hathat. Momo maga a csoda. „...a kis Momo egyet tudott, ahogyan rajta kívül senki: hallgatni másokat... Momo mindenkit meghallgatott, kutyát, macskát, tücsköt, békát, még az esőt is, meg a szelet a fák lombjában.” Az emberek hamarosan azt sem tudták, hogy voltak meg eddig nélküle. Az okosak okosabbak, a tanácstalanok határozottabbak, a boldogtalanok bizakodóbbak lesznek, ha hallgatja őket, figyel rájuk. Egyszer csak szólássá válik: „Eredj csak Momóhoz!” Mint ahogy az: „Minden jót!” vagy „Tudja az ég!” – Momo neve is jelentéssel bír. Az üzbég mondavilágban Momo a sámán segítője. A hopi indiánok szerint a momók hegyi szellemek, akik akkor jönnek elő, ha szükségünk van arra, hogy felvidítsák a lelkünket. Ende Momoja olyan lény, aki a Kant-tól kölcsönzött kifejezéssel „*kibővített lelkiismerettel*” él. Felelőséggel! „Felelős vagy a rózsáért” – mondták a kis hercegnek. Momo felelős a viláért anélkül is,

hogy ezt valaki a lelkére kötné. És nemcsak felelősségérzettel, odaadón figyel. Cselekvés és viselkedés következik felelősségvállalásából. Nemcsak a kiválasztott kevesekért – a barátaiért – vállal felelősséget, hanem magáért a Létért. Csak ő veszi észre, hogy a világ az időtolvajok, a „szürke urak” rabságába kerül. A gyerekeket a Barbie-Puppenwelt ejti rabul. Momo krimibe illő izgalmas kalanddal visszahozza az embereknek az ellopott időt. Újra kiszínesedik, ragyog az elszürkült világ. – Az antropozófia szerint az ember magában hordozza a világmindenség lényegét. Így hát természetellenes elidegenednie a világtól. Momo helyreállítja a harmóniát. Időközben megfordul a saját szíve templomában. A kupola alatt, ahol az idővirágok nyílnak, hervadnak, megérinti, hogy csak az az idő az életünk része, amit a szívünkkel élünk át. A többi nem a mi életünk.

„Válaszd magadat!”

Endének a morál alapkérdésére adott válasza messze eltávolodik az ősi mesemoráltól. Arra a kérdésre, hogy mit tegyünk, a premodern társadalmak embere nem válaszolhatott úgy, hogy: „Válaszd magadat!” Ő egyszerűen beleszületett valamibe, hogy mivé lesz, az nem választás kérdése volt. Persze a mese világában lehetett király a kiskondásból, de ehhez egy tucat csodának kellett esnie. – Ende mesevilágában kitüntetett szerepet játszanak az egzisztenciális választások. Az olyan választások, amikor etikailag válaszjuk magunkat. A modern idők morálfilozófiáinak legfontosabb fejezetei ezekről a választásokokról szólnak. Az antropozófia szerint is egyik legfontosabb feladatunk az, hogy megértsük belső éntünk. Ende hitt abban, hogy a fantáziával megáldott ember könnyebben jut előre az önmaga megismeréséhez vezető úton. *A Végtelen Történet hősét* ezért egyenesen a fantázia birodalmába küldi. Barnabás útja Fantáziába, az Elefántcsont-toronyba tett belső utazás.

A kövér, iksz-lábú kisfiú eljut addig, hogy már csak önmaga akar lenni. „Nem akarok többé a legnagyobb, a legerősebb vagy a

legokosabb lenni. Az már a múlté. Az után vágyakozott, hogy olyannak szeressék őt, amilyen: jónak vagy rossznak, szépnek vagy csúnyának, ostobának vagy okosnak, összes hibájával együtt vagy éppen azok miatt.”

– Barnabás utazása fantasztikus, misztikus kaland. Meg kell küzdenie Fantáziáért. Veszélyben van, és vele együtt a világ is. Talmi vágyainkat hajszolva elfelejtjük az emlékeinket, az ábrándjainkat, az álmainkat. A képzelet helyét a *Semmi* foglalja el, a világban pedig nő a hazugság. „Seholba hullunk és Sohába, mint akik igazán nem is élünk” – olvassuk. A *Semmi* vonzó, és már hazugságáradat borítja el a világot. A világot csak az gyógyíthatja meg, aki járt már Fantáziában, és vissza is tudott térni onnan, mégpedig úgy, hogy rátalált már valódi vágyaira.

Ende könyvében a hatalom jelen szerepel egy mondat: „Tedd, amit akarsz!” Félrevezethetne bennünket. De idejében tisztázzák. „Mindent tehetek?” – kérdezi Barnabás. „Nem ... a valódi vágyadat kell követned.” Az életünk „tízezer ajtó útvesztőjén vezet át”, akit nem a valódi vágyai vezérnek, az csak bolyong. Nincsenek céljai, nem a saját életét éli. A morálfilozófia

alapkérdésére, hogy „Mit tegyek?”, nem kap választ. Az ember lehetőségként születik. Ha ezt nem valósítja meg, olyan, mintha nem is élt volna. Ende szavaival szólva: nem talált rá saját, valódi vágyaira. Nem lesz képes önmagát választani – sem morális döntéseiben, sem cselekedeteiben, sem odafigyeléseiben, sem beavatkozásai-ban. A *Semmi* részévé válik. Nemcsak a meseregényíró, az erkölcsfilozófus is a *Semmi* metaforájával érvel. „Ha nem választjuk önmagunkat – írja Heller Ágnes –, hanem hagyjuk, hogy mások válasszanak helyettünk, akkor az élet egyfajta halál felé tántorgássá válik. Csak azért élünk, hogy meghaljunk, semmivé váljunk” (Morálfilozófia, Budapest 1986, 20. old.)

Ende sok-sok üzenete közül a „Válaszd magadat!” a legfontosabb. Erről szól legutolsó kötetének címadó meséje, *A varázslóiskola* is. Mintha még egyszer, utoljára ezt akarná a lelkünkre kötni. Talán azért, mert önmagunkat választva a jó választására is nagyobb az esélyünk. *A varázslóiskola* tanulsága szerint a csodákra is képesek vagyunk.

Komáromi Gabriella

Gyermekvédelmi problémák egy ifjúsági regényben

A Szökőár (Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1954.) Vidor Miklós első regénye. 1954-ben jelent meg. Olyan sikert aratott, hogy az Írószövetségből kizárt író-t nemcsak visszavették, hanem József Attila-díjat is kapott érte.

Bevezetés

A Szökőár főhőse kollektív hős: nyolc 13–16 év közötti fiú (életkoruk szerint: Kuvasz, Kaszi, Jocó, Imrus, Halász Jancsi, Mícu, Sanyi, Karcsi), akik a regény által átfogott másfél esztendő alatt (1948. tavasz–1949. ősz) összesodrótak, bandát alakítottak, majd kisebb-nagyobb bűncselekményeket követtek el. Javítóintézetbe kerültek, ennek hatására és a környező társadalom segítségével majd' mindnyájan alkalmassá váltak arra, hogy beilleszkedjenek a

társadalomba. A gyerekek sorsát sokoldalúan megvilágítva, lélektani mozgatórugóikat is feltárva (általában szabad-függő beszéddel), sok szimpátiával, mégis látszólag objektíven, a mindentudó narrátor szemszögéből ábrázolja az író. A cím (*Szökőár*) a fiatalok bűnözési hullámának metaforája.

A második világháborút követő idők ifjúsági regényeinek gyakorta ez a magja: adva van egy a háború és a háború utáni zűrzavar következtében összeverődött, egymás közötti viszonyaiban és szélesebb értelemben véve is antiszociális gyermek-